

УДК 316.6

Рафіков О.Р.,

*аспірант кафедри практичної психології Інституту людини
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПЕРЕКОНАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОПТИМІЗМУ

У статті розглядається переконання, як основа для виникнення оптимістичного світосприймання, і зокрема соціального оптимізму. Під оптимізмом у першу чергу розуміється певна система поглядів на світ, які можуть стати мотивами поведінки людини і визначати ставлення індивіда до різних сфер діяльності. В цьому контексті соціальний оптимізм виступає як система переконань, за допомогою яких індивід намагається пояснити події, які трапляються в його соціальному житті. Такими подіями можуть бути будь-які, починаючи від буденної роботи та стосунків з найближчим оточенням і закінчуючи ставленням до політичних змін та економічних криз.

Ключові слова: *атрибутивна теорія оптимізму; оптимізм; переконання; соціальний оптимізм; теорія атрибуцій.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми.

Необхідність в актуалізації сучасних переконань, які породжуються сучасним суспільством, та залишкові камфорні переконання, які залишились в житті старшого покоління, поставили сучасну людину в умови пошуку нових адаптаційних моделей соціальної, політичної, професійної, особистісної самоідентифікації. На думку соціологів Л.Е. Кесельмана, В.Б. Звоновської та М.Г. Мацкевича, існує можливість розрізнити дві площини, в яких відбувається процес адаптації особистості до нових форм організації суспільного життя. Перша площина пов'язана з адаптацією різних соціальних груп до змінених соціальних умов життя, що відбувається за рахунок матеріальних благ (житло, майно і т.д.) та соціальних позицій, які забезпечують утримання певного рівня якості життя (економічний та професійний статус; система соціальних зв'язків). Друга — ціннісно-нормативний простір, що детермінує зміни соціальних відносин. В рамках другого простору відбувається інтеграція ціннісних пріоритетів і загальної системи світогляду, що забезпечує індивідові ефективність реалізації особистісних життєвих програм.

Переконання в оптимізмі, як елементі системи світогляду індивіда, має потенціал впливати на успішність ефективності реалізації особистісних життєвих програм, за рахунок позитивного погляду на світ, і індивіда. Як відмічають Є.І. Головаха та Н.В. Паніна, адаптивний потенціал окремо взятого індивіда пропорційний величині його індивідуального оптимізму, натомість соціальний оптимізм може стати вирішальним для звершень у соціальних змінах. На нашу думку, соціальний оптимізм слід розглядати як один із внутрішніх ресурсів, що посилює адаптаційні можливості особистості. Посилення адаптаційних можливостей особистості відбувається за рахунок забезпечення уявлення особистості про соціальний світ, що її оточує. Позитивні уявлення особистості про оточуючий її соціальний світ в подальшому дозволяють їй активно включатися в суспільні зміни, вибудовувати нові стратегії взаємодії з динамічною соціальною дійсністю, опановувати новий досвід і тим самим підтверджувати доцільність власного оптимізму.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. На сьогодні більша частина наукових праць, присвячених проблемі оптимізму, належать зарубіжним авторам (Ч. Карвера, К. Петерсон, М. Селігман, М. Шейвер та інші.). Дослідження оптимізму на території нашої країни проводилися не стільки в рамках психології, скільки в соціології. Дослідження оптимізму представлені у рамках соціологічних моніторингових самопочуття населення, які проводить Research & Branding Group або індекс соціального оптимізму в соціологічних опитуваннях ВЦІОМ. Психологія почитає лише робити перші зрушення до теми вивчення оптимізму. Так одним з навчально-методичних посібників є посібник О.А. Сичева «Психологія оптимізму: навчально-методичник посібник до спецкурсу», а також монографія Є.П. Ільїна «Психологія надії. Оптимізм і песимізм».

Що ж до поняття «соціальний оптимізм», то воно, хоч і є нині широко вживаним, але не надто усталене в науковому дискурсі соціально-психологічної науки. На думку М.Й. Варія і Д.В. Позняка, соціальний оптимізм — механізм трансформування негативного на позитивне — опосередковує або й визначає сприйняття і прийняття особистістю навколишнього світу, а також її соціальну активність. А на думку Р.І. Юнацкевича, соціальний оптимізм — це певний духовний стан людини, який визначає позитивне сприйняття нею дійсності, впевненість в можливостях покращення життя, усвідомлення себе належним до суспільно значущої сили. Саме в цьому є запорука вирішення великих соціальних завдань.

Своєю чергою К.К. Муздибаєв акцентує увагу на тому, що соціальний оптимізм у різні періоди історії становив і становить опозицію песимізму. В дослідженнях К.К. Муздибаєва, соціальний оптимізм, як тенденція, корелює зі стабілізацією соціальної ситуації і зростанням якості життя людини.

Формулювання мети і завдань статті. Мета даної статті полягає в розгляді переконань, як передумови для виникнення соціального оптимізму.

Виклад основного матеріалу. Під оптимізмом в першу чергу розуміється певна система поглядів на світ, які можуть стати мотивами поведінки людини і визначати ставлення індивіда до різних сфер діяльності. Термін «оптимізм», на думку Д.О. Цірінг, відбиває ціннісну сторону світосприйняття, в якій світ осмислюється з позицій співвідношення в ньому щастя і лих [8]. В цьому контексті соціальний оптимізм виступає у якості системи переконань, за допомогою яких індивід намагається пояснити події, які трапляються в його соціальному житті. Такими подіями можуть бути будь-які, починаючи від буденної роботи й стосунків з найближчим оточенням і закінчуючи відношенням до політичних змін та економічних криз.

Соціальна психологія має на меті дослідити системи знань, якими володіє соціальний оптиміст, з метою зрозуміти, як саме ця система може вплинути на поведінку та взаємодію з іншими людьми. Теорія атрибуції пояснює механізм, за допомогою якого люди передбачають свою поведінку та майбутні події. В основі теорії атрибуції лежить твердження, що в своїй поведінці і сприйнятті світу людина керується в першу чергу своїми переконаннями та власним досвідом. За допомогою переконань та власного досвіду особистість вибудовує причинні зв'язки і створює інформацію для відповіді на питання про причини та можливі наслідки подій [4].

Атрибуційна теорія, яку використав М. Селігман, дозволяє виділяти переконання, які притаманні для особистості з соціальним оптимізмом, за такими параметрами: персоналізація (внутрішній — зовнішній); стійкість (постійний — непостійний); генералізація (глобальний — приватний).

За допомогою параметра персоналізації аналізується, у чому індивід бачить джерело своїх успіхів або невдач. Так соціальний оптиміст може вважати свої успіхи в громадській діяльності заслугами кооперації з іншими людьми, а ті невдачі, які з ним трапляються, списувати на конкурентів або маленькі прикраси. В той же час у соціальному песимісту зазвичай притаманні переконання, що його успіхи пов'язані лише

з певним короточасним везінням, а невдачі трапляються через те, що усі люди бажають йому зла, тож йому взагалі не варто починати будь-який проект. На думку М. Селігмана, ті, хто звинувачують у невдачах себе, приходять в підсумку до низької самооцінки. Ті, хто звинувачують зовнішні обставини, не втрачають самоповаги в несприятливих умовах. У цілому вони більше подобаються собі, ніж ті, хто вважає винуватцем своїх невдач лише себе [6; 7; 8].

Стійкість описує постійність та тимчасовість невдач, передбачаючи сприймання неприємностей в категоріях «завжди» і «ніколи» (для песимістичного стилю сприйняття та пояснення світу) або в категоріях «іноді», «останнім часом» (для оптимістичного стилю пояснення світу). Соціальний оптиміст переконаний в короткотривалості будь-яких криз, які відбуваються в суспільстві, в якому він живе. Це дозволяє йому зберігати стан невразливості до негативних подій. Пояснення поганих подій постійно діючими причинами призвела б його до тривалої безпорадності, яка характерна для соціального песиміста [6; 7; 8].

Переконання соціального песимізму, які оцінюються за параметром генералізації, полягають у надаванні глобальності своїм невдачам, тоді як об'єктивно невдача зачіпає особистість в одній конкретній області. Наприклад після того, як людина потрапила до рук шахраїв, вона починає бачити в усіх людях лише підлість та бажання зашкодити. Соціальні оптимісти, дотримуючись конкретного пояснення, можуть виявитися безпорадними перед шахраями, проте їх віра в чесних людей, які їх оточують, не буде підірвана [6; 7; 8].

Ми вважаємо, що переконання, характерні для соціального оптимізму, можуть формувати оптимістичний світогляд особистості. Це відбувається за рахунок використання переконань для пояснення подій в навколишньому світі, які в подальшому отримують підтвердження. Якщо переконання отримує підтвердження, це дозволяє припускати, що в подальшому в схожих ситуаціях індивід буде використовувати схожі переконання. Таку модель конструювання реальності представив П. Штомпці. Він розглядає кілька фаз: ті події, що відбуваються сьогодні, поєднують у собі діяльність і структуру дії суб'єкта у будь-який момент, впливаючи як на структури, так і на суб'єктів у наступний момент часу. У результаті виникає модифікований чи новий вид діяльності. Якщо у результаті діяльності відбуваються якісь події, вони знаходять своє вираження у новій практиці, яка, у свою чергу, поєднує діяльність нових структур і дій нових суб'єктів. Потім нова практика починає аналогічний цикл, який змінює структури і суб'єктів, модифікуючи діяльність і способи її реалізації, що призводить до появи

наступного, модифікуючого виду практики. Ця послідовність продовжується безкінечно. Така модель наводить на думки, що з часом переконання, які утворюють соціальний оптимізм, можуть або підтверджуватись або спростовуватись, що дозволяє робити припущення про динамічність соціального оптимізму за рахунок змін переконань [2, 9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. В основі соціального оптимізму лежать переконання, за допомогою яких індивід сприймає світ та дії інших людей. В залежності від того, як людина сприймає світ, можна говорити про вплив на характер її поведінки та взаємодії з оточуючими. Соціальний оптиміст живе в світі, який добрий до нього, де існують труднощі, з якими можливо впоратися. Соціальний песиміст — у ворожому світі, де слід готуватися до постійних труднощів та коротких зон відпочинку.

В рамках соціальної психології для пояснення механізму впливу переконань на сприймання і взаємодію особистості зі світом в соціальній психології використовують теорію атрибуцій. Дослідження М. Селігмана з вивчення атрибутивного стилю особистості дозволили виділити наступні три параметра: персоналізація, стійкість та генералізація. За допомогою цих параметрів існує можливість поділу на соціальних оптимістів та соціальних песимістів, в залежності від того, які переконання проявляються за цими параметрами.

У майбутньому зростає необхідність дослідження переконань, які формують соціальний оптимізм, виокремлюючи їх від індивідуального оптимізму. Окремим питанням для дослідження будуть хибні переконання, які формують не виправданий соціальний оптимізм. З цією метою необхідно глибше дослідити явище соціального оптимізму, як світосприйняття індивіда, та чинники, що сприяють утворенню переконань, необхідних для соціального оптимізму.

Література

1. Головаха Е.И. Интегральный индекс социального самочувствия / Е.И. Головаха, Н.В. Панина, А.П. Горбачик // Социология. 4 М. — 1998. — № 10. — С. 45–72.
2. Заграй Л.Д. Молодіжна субкультура: гендерний досвід: монографія / Л.Д. Заграй. — Івано-Франківськ : Нова зоря, 2012. — 376 с.
3. Кесельман Л.Е. Социальная детерминация индивидуального сознания в трансформирующемся обществе / Л.Е. Кесельман, В.Б. Звоновский, М.Г. Мацкевич [Электронный ресурс] // Русский Народный Сервер Против Наркотиков — Режим доступа: <http://www.narcom.ru/publ/info/513>

4. Майерс Д. Дж. Социальная психология / Дэвид Дж. Майерс. — СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. — 512 с.
5. Муздыбаев К. Оптимизм и пессимизм личности / К. Муздыбаев // Журнал социологии и социальной антропологии. — 1998, Том 1. — № 2. — С. 100–111.
6. Рудина Л.М. Тест на оптимизм: Метод определения атрибутивных стилей : (На основе «Attributional style questionnaire» М. Селигмана): [Метод. пособие] / Л.М. Рудина. — М. : Наука, 2002. — 21 с.
7. Селигман М. Как научиться оптимизму / М. Селигман. — М. : Вече, 1997. — 456 с.
8. Циринг Д.А. Вопросы диагностики оптимизма и пессимизма в контексте теории диспозиционного оптимизма / Д.А. Циринг, К.Ю. Эвинина // Психологические исследования. — 2013, 6(31), 6. — Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2013v6n31/887-tsiring31.html>
9. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. — М., 1996. — 416 с.

В статье рассматриваются убеждения, как основа для возникновения оптимистического мировосприятия, и в частности социального оптимизма. Под оптимизмом в первую очередь понимается определенная система взглядов на мир, которые могут стать мотивами поведения человека и определять отношение индивида к различным сферам деятельности. В этом контексте социальный оптимизм выступает как система убеждений, с помощью которых индивид пытается объяснить события, которые случаются в его социальной жизни. Такими событиями могут быть любые, начиная от будничной работы и отношений с ближайшим окружением и заканчивая отношением к политическим изменениям и экономическим кризисам.

Ключевые слова: атрибутивная теория оптимизма; оптимизм; убеждения; социальный оптимизм; теория атрибуций.

The article examines the beliefs as the basis for the emergence of an optimistic worldview, and in particular social optimism. When optimism is primarily understood as a certain system of world views that may be motivated human behavior and attitude of the individual to define different areas. In this context, social optimism acts as an idea, knowledge or ideas by which an individual attempts to explain events that happen his social life. These events can be ranging from everyday work and relations with the immediate environment, ending relation to political changes and economic crises.

Key words: attributive theory; attributive theory of optimism; optimism; conviction; social optimism.